

LEXICONORDICA

21 · 2014

STORA ORDBÖCKER I NORDEN

SÄRTRYCK

NORDISKA FÖRENINGEN FÖR LEXIKOGRAFI

LexicoNordica 21 • 2014
Stora ordböcker i Norden

Huvudredaktörer

Henrik Lorentzen
Emma Sköldberg

Redaktionskommitté

Christian Becker-Christensen
Sturla Berg-Olsen
Annika Karlholm
Mariann Skog-Södersved
Ásta Svavarsdóttir

© 2014 LexicoNordica och författarna

Omslag och sättning: Laurids Kristian Fahl
Tryckt hos: Tarm Bogtryk a-s, Danmark

LexicoNordica trycks med ekonomiskt stöd av
Nordplus Nordiska språk

ISSN 0805-2735

Kommentarer til Sven Tarp: Retskrivningsordbog på godt og ondt

*Margrethe Heidemann Andersen, Jørgen Nørby Jensen &
Anita Ågerup Jervelund*

This article is a comment on some of the criticisms which Sven Tarp puts forward in his article *Retskrivningsordbog på godt og ondt* in *LexicoNordica* 20. Sven Tarp's criticism has been accepted on a number of points, for example, that it would have been more practical if a user of the digital version of *Retskrivningsordbogen* (the official dictionary of Danish Orthography) could be redirected from the archaic spelling to the new and correct spelling. With regard to other criticisms, however, we are somewhat more hesitant. Thus, we are looking for clear guidelines on how "the lexicographical principles on proscription" are to be realized efficiently in dictionaries.

1. Indledning

I sin artikel *Retskrivningsordbog på godt og ondt* i *LexicoNordica* 20 (Tarp 2013a) kritiserer Sven Tarp den seneste udgave af *Retskrivningsordbogen* på en række punkter. Eksempelvis mener Tarp at der er for få opslagsord i ordbogen, at det ligger udenfor Dansk Sprognævn's opdrag at angive ordforbindelser og betydningsoplysninger, og at Sprognævnet bør bruge "det leksikografiske princip om proskription" i udarbejdelsen af *Retskrivningsordbogen*.

I denne artikel kommenterer vi en række af Sven Tarps kritikpunkter.

2. Ordudvalget i Retskrivningsordbogen

Sven Tarps første kritikpunkt går på antallet af opslagsord i Retskrivningsordbogen. Efter Tarps mening er der slet og ret for få. Kritikken genfindes i Theilgaard (2013) og i Trap-Jensen (2013).

Retskrivningsordbogen indeholder i alt ca. 64.000 opslagsord samt ca. 10.000 sammensætningseksempler (fx *sødmælkskalv* under opslagsordet *sødmælk*). Dette ordstof skal ifølge ordbogen dække "rigssprogets almindelige ordforråd, herunder en del fagord med en vis almen udbredelse" (RO 2012:11). Man kan selvfølgelig diskutere hvor mange ord der hører med til rigssprogets almindelige ordforråd, og nogen klar grænse mellem almensprog på den ene side og fagsprog, gruppesprog, slang m.m. på den anden er det næppe muligt at trække. Så længe Retskrivningsordbogen kun forelå i en trykt udgave, var der en naturlig grænse for hvor mange ord den kunne indeholde, men denne begrænsning er der naturligvis ikke i den digitale verden. Sven Tarp – og andre – kan således glæde sig over at den elektroniske udgave af Retskrivningsordbogen fremover løbende vil blive forsynet med nye opslagsord (se Jervelund 2014; jf. også afsnit 9).

Lige meget hvor mange ord man fylder i ordbogen, vil man dog aldrig kunne dække hele ordforrådet. I dansk kan der dannes et utal af sammensætninger, og kun et fåtal af dem kan naturligvis være med i en ordbog, det være sig en trykt eller en elektronisk. Når Sven Tarp (2013a:187) hævder at "en underliggende database kan indeholde hele det danske ordforråd ud i dets yderste afkroge", er der således tale om en sandhed med endog meget store modifikationer. Formålet med Retskrivningsordbogen er da heller ikke at dokumentere alle eksisterende ord i dansk (det kan ingen ordbog gøre), men at oplyse om den officielle retskrivning til dem der skriver eller retter en tekst. Og disse oplysninger skulle brugerne gerne kunne finde frem til vha. ordudvalget og retskrivningsreglerne i ordbogen. Når Sven Tarp ydermere påstår at der udenfor

Retskrivningsordbogens opslagsord råder “nærmest Klondykelignende tilstande med hensyn til retskrivning” (Tarp 2013a:186), er det heller ikke rigtigt. At ord som fx *computerskærm*, *grillspyd* og *radioforhandler* ikke står i Retskrivningsordbogen, betyder ikke at man kan skrive dem som man vil. De skal skrives på netop den anførte måde. Eller som Erik Hansen udtrykker det: “Er man i tvivl om hvordan *villahave* staves, kan man slå *villa* og *have* op og så skrive dem sammen til ét ord” (Hansen 2000:12).

3. Sammensætningsoplysninger

I RO 2012 er der indført sammensætningsoplysninger ved langt flere opslagsord end tidligere. Sådanne oplysninger er ifølge Tarp “guld værd, fordi dansk er kendetegnet ved mange komposita, hvor netop sammenkædningen ofte volder problemer” (Tarp 2013a:194). Derimod er det ifølge Tarp et problem at sammensætningseksempler som *strandstol* og *strandplante* (under opslagsordet *strand*) ikke også er at finde på alfabetisk plads: “En bruger, som har retskrivningsproblemer i forhold til et af disse ord, vil derfor ikke umiddelbart kunne finde dem i den trykte udgave”. Hertil kan siges at når man under opslagsordet *strand* i Retskrivningsordbogen får at vide at det hedder *strand-* i sammensætninger, så gælder det for *alle* de sammensætninger med *strand* som førsteled som man overhovedet kan finde på. Hvis det blot gælder om at have så mange sammensætninger med som muligt, kan man da godt – som Den Danske Ordbog – nævne langt over 30 opslagsord med *strand* som førsteled (Retskrivningsordbogen har 18). Men brugerne vil jo stadig kunne søge forgæves efter lige netop deres “strandord”. Hverken Retskrivningsordbogen, Den Danske Ordbog, Den Danske Netordbog, Nudansk Ordbog eller nogen andre ordbøger nævner fx sammensætningerne *strandsild*, *strandsex* og *strandhygge*, til trods for at ingen af ordene kan siges at være

ualmindelige. En Googlesøgning 22.4.2014 gav således flere tusinde belæg. Den slags ord danner man når man har brug for det, og i Retskrivningsordbogen finder man hjælp til orddannelsen.

Ingen ordbøger er uden huller, heller ikke Retskrivningsordbogen. Men at ordbogen skulle være præget af en “usystematisk lem-maselektion” (Tarp 2013a:187), er efter vores mening ikke korrekt.

4. Ordforbindelser

Om ordforbindelser i Retskrivningsordbogen skriver Tarp at de kan være “uhyre nyttige”, men at det “ligger uden for nævnets opdrag” at angive sådanne (Tarp 2013a:193). Hvorfor det skulle være forbudt for Sprognævnet at angive ordforbindelser under forskellige opslagsord, giver Sven Tarp imidlertid ingen forklaring på. Samme synspunkt fremfører Tarp (2002) om Retskrivningsordbogen fra 2001 hvor han spørger om “Retskrivningsordbogen nu har vundet hævde for, at kollokationer er en del af retskrivningen” (Tarp 2002:201). Og i Tarp (2013b) hedder det videre om kollokationer at de vel næppe direkte har “noget med retskrivningen at gøre, da de enkelte ord kan findes retskrevet andre steder i ordbogen”. Som påpeget af Christian Becker-Christensen (2013:21) synes Tarp at tro at “eksempler er med for deres egen skyld ligesom i en receptions- eller tekstproduktionsordbog og ikke som ordidentifikatorer i en retskrivningsordbog”. Ordforbindelsen *virre med hovedet* er fx kun med for at identificere opslagsordet *virre*. Brugeren skal med andre ord kunne se at han har slået op på det rigtige ord. Så når Sven Tarp (2002:206) gerne vil vide om det hedder *der er løbet meget vand i havet/i stranden/på stranden siden sidst*, må svaret være at en sådan oplysning ikke hører hjemme i Retskrivningsordbogen, men i stedet må søges andre steder, fx i de gængse betydnings- og konstruktionsordbøger.

5. Bøjningsangivelser

Udsagnsord er efter Tarps mening “problembarnet over alle problembørn” (Tarp 2013a:193). Især savner han i Retskrivningsordbogen en eksplicit angivelse af datid passiv og bydemåde. Kritikken kunne rettes mod alle andre dansksprogede ordbøger, for der er ikke tradition for at angive sådanne bøjningsformer på alfabetisk plads. Hvis man fx gerne vil vide hvad *cykle*, *sagtne* og *pierce* hedder i bydeform, leder man således også forgæves i både Nudansk Ordbog, Den Danske Ordbog og Den Danske Netordbog. De korrekte former (*cykl*, *sagtn* og *pierce*) fremgår af § 30 i Retskrivningsordbogen, og der er ingen der har hindret fx Den Danske Netordbog i at videreformidle dem. Bortset fra det kunne det være udmærket at nævne bydemåde på alfabetisk plads i netudgaven af Retskrivningsordbogen, og det er der da også overvejelser om at gøre.

Mere tvivlsomt er det om angivelse af datid passiv hører hjemme i en retskrivningsordbog, for valget mellem fx *begikkes* og *blev begået* kan næppe siges at være et retskrivningsspørgsmål. Former som *begikkes*, *vandtes* og *genoptoges* kan naturligvis dannes, men de fleste nutidige sprogbrugere foretrækker formuleringer som *mordet blev begået i tirsdags*, *kampen blev vundet af FCK* og *mødet blev genoptaget kl. 20* fremfor *mordet begikkes ...*, *kampen vandtes ...* og *mødet genoptoges ...*

Når formen *begås* (nutid passiv) nævnes på alfabetisk plads, er det for at vise at stavemåden ikke er *begåes* (se i øvrigt RO 2012:19).

6. Dobbeltformer

Ifølge Tarp forsvinder dobbeltformer ofte ud af Retskrivningsordbogen inden ændringen er slået igennem i befolkningen, eksempelvis “hvis en ny form er blevet introduceret i foregående oplag,

og de to former kun har rivaliseret i denne korte periode” (Tarp 2013a:189). Her må det præciseres at nye former aldrig bliver introduceret i nye oplag, men kun i nye udgaver. Dertil kommer at det kun er relativt sjældent at staveformer og ordformer ændres uden en vis overgangsperiode, der i øvrigt gerne strækker sig over en temmelig lang årrække, i reglen mindst 10 år. I RO 2012 drejer det sig primært om en række konsekvensændringer, fx når opslagsordet *e-mail-adresse* ændres til *e-mailadresse* som følge af at reglen om bindestreg i sammensætninger med forkortelser ændres (§ 57.3), eller når *T-bone-steak* ændres til *T-bonesteak*. Dertil kommer opslagsordet *accessoires*, der nu er ændret til *accessoires*, og *columnist*, der nu skal skrives *kolumnist*. Det førstnævnte eksempel er ændret således at stavemåden er bragt i overensstemmelse med stavemåden i det långivende sprog, og det sidstnævnte eksempel er ændret af hensyn til stavemåden i ordene *kolumne* og *kolumnetitel*. Ændringerne fra *spin-off* til *spinoff* og fra *tagselv-bord* til *tag selv-bord*, der også nævnes af Tarp, er først og fremmest indført af systematiske hensyn. Alle disse ændringer og argumenterne bag dem er i øvrigt udførligt beskrevet i Nørby Jensen (2013). En grundigere diskussion af skrivemåden af engelske låneord på *-in*, *-off*, *-on*, *-out* og *-up* findes i Nørby Jensen (2006).

Tarp nævner også ændringerne af *remiks* til *remix* og *nobelpris* til *Nobelpris*. Om ændringen af *remiks* til *remix* kan det siges at vi her har afskaffet en form hvor hverken stavemåden eller den dertilhørende danske udtale viste sig at være i tråd med den faktiske sprogbrug, og hvor det derfor ikke gav mening at beholde formen *remiks*. Endelig er der faktisk slet ikke sket nogen ændring i stavemåden af *Nobelpris*, som stadigvæk også må skrives *nobelpris* (jf. Retskrivningsordbogens § 12.10.b). Vi har dog ændret stavemåden af *Nobelpris* på alfabetisk plads da vi i Retskrivningsordbogens § 12.13.d skriver at i de tilfælde hvor der indgår et proprium i betegnelser for “fortjensttegn, ordenstegn, priser og udmærkelser”, er det som regel mest nærliggende at skrive betegnelsen med stort,

altså *Nobelpris*. Det er derfor mest naturligt at denne skrivemåde også findes på alfabetisk plads, men nogen egentlig ændring er der altså ikke tale om. Også priserne *Oscar* og *Bodil* er i øvrigt på samme baggrund ændret på alfabetisk plads fra lille begyndelsesbogstav til stort begyndelsesbogstav.

Konklusionen er således at det kun er en lille gruppe ord der har ændret staveform eller ordform med den nye udgave af Retskrivningsordbogen uden en overgangsperiode med dobbeltformer. Alle retskrivningsændringerne kan findes på de (i øvrigt fyldestgørende) lister over ændrede ord og staveformer der ligger på Sprognævnets hjemmeside, og man vil til hver en tid kunne orientere sig om ændringerne på disse ordlister eller læse om argumenterne bag i artikler i *Nyt fra Sprognævnet*. Når det er sagt, vil vi dog gerne give Sven Tarp ret i at det ville have været hensigtsmæssigt hvis der fx i forordet til den trykte udgave havde været en henvisning til listerne på Sprognævnets hjemmeside (Tarp 2013b:129). På samme måde ville det også have været til gavn for sprogbrugerne hvis de i den digitale udgave af Retskrivningsordbogen kunne blive henvist fra forældede stavemåder som *majonæse*, *columnist* og *spin-off* til de korrekte stavemåder *mayonnaise*, *kolumnist* og *spinoff*. Begge kritikpunkter har vi taget til os, og vi vil derfor bl.a. arbejde på at gøre søgemulighederne i den digitale version af RO 2012 bedre.

7. Dobbeltformer og anbefalet form

Sven Tarp kritiserer den måde Sprognævnet behandler dobbeltformer på, fordi vi ikke følger “det leksikografiske princip om proskription” og således ikke tager hensyn til brugerne og deres behov. Tarp mener at vi skal anbefale én form og samtidig gøre opmærksom på at der også findes en anden tilladt form (i nogle tilfælde flere tilladte former), således at brugerne ikke skal bruge tid på at vælge mellem former som de måske ikke har nogen forudsæt-

ninger for at tage stilling til (Tarp 2013a:188). Tarp står ikke alene med dette synspunkt. Udover Bergenholtz, som Tarp selv nævner (se også Bergenholtz & Bøgelund 2002), har bl.a. Trap-Jensen (2013:12) givet udtryk for at Sprognævnet bør vægte dobbeltformerne – med SAOL (den svenske pendant til RO) som forbillede.

Også Galberg Jacobsen (1999) har diskuteret og opstillet mulige løsningsmodeller for vægtning af de valgfrie former. Han undlader dog at give retningslinjer eller kriterier for hvordan man skal vælge mellem dobbeltformerne og afgøre hvilke der skal anbefales, og hvilke der blot skal tillades. Han er klar over at det er en alvorlig svaghed ved forslaget, og han erkender at “der vil være meget store problemer med at foretage disse valg på en kvalificeret måde” (Galberg Jacobsen 1999:10).

For mere end 100 år siden og en del år frem fandtes der faktisk anbefalede former i den danske retskrivning, men det var ikke uproblematisk. I retskrivningsbekendtgørelsen fra 1892 var der ved visse dobbeltformer en markering med en stjerne der viste hvilken af formerne ministeriet anbefalede (fx **fejg/fej* og **tidt/tit*). Ofte anbefalede ministeriet de traditionelle former fremfor de nyere former, og det må siges at være et udvælgelseskriterie der lod den officielle retskrivning stå i stampe. Anbefalingsstjernen blev kritiseret af bl.a. Viggo Saaby (se Galberg Jacobsen 2010:138-139), der mente at ministeriet i en del tilfælde anbefalede den forkerte form, og det viste sig da også at denne stjerne gradvis forsvandt igen, men den kunne stadig ses i retskrivningsordbøgerne ved fx *dejj* helt frem til 1946 (Galberg Jacobsen 1999:8).

Selvom man dengang gik bort fra de anbefalede former, er det muligt man burde genindføre en sådan anbefaling hvis det kan gøres bedre i dag. Og flere, heriblandt Tarp, foreslår jo så også at Sprognævnet indfører princippet om proskription af hensyn til brugerne og deres behov. Der er dog ingen der kommer nærmere ind på hvilke retningslinjer og udvælgelseskriterier vi burde følge i dette arbejde i forbindelse med RO. Men der er ordbøger der

praktiserer proskription, bl.a. Den Danske Netordbog (DDNO), som ifølge Tarp har anvendt princippet med gode resultater (Tarp 2013a:188). Det er derfor nærliggende at se nærmere på hvordan det bliver gjort i DDNO.

7.1. Anbefalede former i DDNO

I DDNO er en dobbeltform meget ofte placeret under synonymer blandt de almindelige synonymer. Hvis man fx søger på *ressource*, er dobbeltformen *resurse* placeret sammen med synonymymer som *energikilde* og *reserve*. Ordet *resurse* hører ikke til blandt synonymymer, for det er jo blot en anden staveform af ordet *ressource*, ikke et helt andet ord med nogenlunde samme betydning som *ressource*. Under *Feltforklaringer* (punktet *info*) finder man en beskrivelse af synonymymer, men det nævnes ikke at der også kan stå dobbeltformer under synonymymer.

Det er muligt at denne sortering fungerer fint for ordbogsbrugerne, men at det også skulle være en god måde at vise anbefalede former på, er svært at se. Hvis man overhovedet får øje på *resurse* under synonymerne, ser man ikke andet end at dette ord står på en liste sammen med de almindelige synonymymer. Der står intet om at *resurse* ikke anbefales. Der er heller ingen tydelig anbefaling af *ressource*. Først når man klikker på *resurse* og kommer hen til *resurse* som opslagsord, står der “Denne skrivemåde anbefales ikke, brug i stedet → *ressource*”. I øvrigt fremgår det ikke hvorfor *ressource* anbefales fremfor *resurse*. Det er ikke beskrevet i de to ordbogsartikler, og der er heller ingen generel beskrivelse af anbefalede former under fx punkt *info*.

En anden fremgangsmåde er helt at udelade den ikkeanbefalede form under den anbefalede form. I artiklen *ressourcespild* er dobbeltformen *resursespild* slet ikke nævnt, hverken som synonym eller på anden måde. Man får altså ikke oplyst den alternative skrivemåde i denne artikel, og man opdager den kun hvis man skriver

resursespild i søgefeltet. Så kommer man til artiklen *resursespild* med bemærkningen “Denne skrivemåde anbefales ikke, brug i stedet → *ressourcespild*”. Noget tilsvarende gør sig gældende i artikler som fx *bulldog*, *ion* og *vue*, hvor de alternative former *bulldog*, *jon* og *vy* udelades.

Proskription kan åbenbart betyde at man holder den ikke-anbefalede form skjult i de tilfælde hvor redaktionen mener at den ikke er værd at nævne – til trods for at den er fuldt korrekt ifølge den officielle retskrivning.

Nogle gange er der en kortere eller længere tekst der begrundes valget af den anbefalede form. Det ser ud til at den anbefalede form altid er den der er mest frekvent ifølge redaktionens undersøgelser. Under opslagsordet *højtaler* anbefales formen med ét *t*, *højtaler*, og de to formers frekvens står beskrevet i en meget lang tekst med overskriften *Grammatisk anmærkning*:

Grammatisk anmærkning

I reklametekster eller tekster skrevet af firmaer, der sælger eller producerer apparater, som omdanner elektriske svingninger til lydbølger, bruges ofte skrivemåde med to *t*'er: “højtaler”. Det gør sig især gældende ved alle former for komposita, som bruges mindre i faglige tekster end i almensproget. En Google-søgning den 16.1.2011 gav 2.220.000 med “højtaler” mod 425.000 belæg med “højtaler”, altså en klar overvægt af skrivemåde med et *t*. Vi vælger derfor helt generelt at anbefale denne skrivemåde. Denne anbefaling gælder også for komposita, selvom sprogbru- gen her har en anden tendens. Google-søgningen gav her

- 6.840 belæg med *baghøjtaler*
- 12.600 belæg med *baghøjtaler*
- 518 belæg med *bashøjtaler*
- 6.340 belæg med *bashøjtaler*
- 3.560 belæg med *centerhøjtaler*

17.200 belæg med centerhøjtaler
 428 belæg med diskanthøjtaler
 2.000 belæg med diskanthøjtaler
 Denne skrivemåde anbefales ikke, brug i stedet → højtaler

Den meget lange tekst indeholder endda fagtermen *komposita*. Den sidste sætning ("Denne skrivemåde anbefales ikke, brug i stedet → højtaler") står efter *Grammatisk anmærkning* og er svær at få øje på hvis man ønsker at springe den lange tekst over og gå direkte til anbefalingen.

Det største problem er dog at frekvensundersøgelserne udelukkende er baseret på Googlesøgninger. DDNO har altså valgt at anbefale formen *højtaler* fordi de ved hjælp af Google har fundet frem til at det er den mest udbredte af de to former. Det er af mange årsager meget farligt at stole så meget på en intelligent søgemaskine som Google. Brugere kan i øvrigt selv lave Googlesøgninger, hvilket de i høj grad også gør. Hvad skal de så med alle de tal over Googlesøgninger i en ordbog?

Den Danske Ordbog på ordnet.dk når i øvrigt frem til det modsatte resultat, nemlig at *højtaler* er den mest almindelige form. Det ses ved at formen *højtaler* står først (*højtaler* eller *højtaler*), men også ved at der længere nede i artiklen står *især i formen højtaler*. En sådan bemærkning står der kun når den ene form er meget mere udbredt end den anden (jf. <<http://ordnet.dk/ddo/artiklernes-opbygning/opslagsord>>).

At både *højtaler* og *højtaler* er anerkendte former i retskrivningen, skyldes andet end frekvens. Formen *højtaler* svarer bedst til udtalen, som er uden stød i *høj-* ligesom fx *højbane*, *højhus* og *højgravid*, og orddannelsen uden *t* på *høj* svarer til andre ord der består af et adjektiv + en betegnelse for en person eller ting som udfører en aktivitet, fx *hurtigløber*, *fritænder* og *rentegner* (Hansen 1997:11-12). Der er altså gode lingvistiske argumenter for at vælge *højtaler*. Ikke desto mindre er der mange der foretrækker for-

men *højtaler*, som har stået i RO siden 1955 og er den traditionelle form. Formen *højtaler* kom først i RO i 1986.

Under opslagsordet *ministerie* skriver DDNO:

Denne skrivemåde anbefales ikke af denne ordbog. Ved en Google-søgning i marts 2011 fandtes i alt 5.240 belæg med “ministerie” mod 320.000 med “ministerium”.

Denne skrivemåde anbefales ikke, brug i stedet → ministerium

Under opslagsordet *ministerium* nævnes formen *ministerie* ikke. Artiklen *ministerium* har altså samme opbygning som førnævnte *ressourcespild*, *bulldog*, *ion* og *vue*, hvor den alternative form skjules, og det gælder også for andre ord på *-ium/-ie*, fx *kollegie/kollegium*. Dobbeltformen *ministerie/ministerium* er dog af en anden karakter, og det er ikke rimeligt at anbefalingen er styret af frekvens alene. Det er i hvert fald diskutabelt om det altid er bedst at anbefale *ministerium* hvis man bruger formen *ministerie* i det talte sprog. Det bryder med det fonematiske princip, og vi får en meget stor afstand mellem tale og skrift (se Schack 2009:22).

I øvrigt er det uheldigt at DDNO’s anbefaling er baseret på en 3 år gammel Googlesøgning. På det tidspunkt var formen *ministerie* endnu ikke en del af den officielle retskrivning og var således en ukorrekt form. Fordelingen af de to former kan derfor godt være noget anderledes i dag (prøv selv at google) – og igen om fx 2 år. Det siger noget om det store vedligeholdelsesarbejde som DDNO’s proskriptive metode kræver hvis ordbogens indhold ikke skal være misvisende.

7.2. Anbefalede former i RO?

Hvis Sprognævnet skulle anbefale den ene dobbeltform fremfor den anden, ville det ikke være rimeligt kun at have frekvens som

kriterie. Der er dobbeltformer af forskellig slags, og de er der af forskellige årsager. I DDNO fokuseres der på frekvensundersøgelser i dobbeltformsanbefalingen, men der er andre retskrivningsprincipper at tage hensyn til, sådan som vi har set det ved *højtaler/højtaler* og *ministerium/ministerie* (se også Jervelund 2007:11-23). Det står naturligvis en ordbog som DDNO frit for altid at anbefale den mest frekvente form baseret på Googlesøgninger og at skjule den alternative form efter forgodtbefindende. Så er der truffet et valg for brugerne af ordbogen, men er de ikke blot blevet ført bag lyset? Vi er ikke afvisende overfor anbefalede former, men det er stadig tvivlsomt om man overhovedet kan opstille retningslinjer og udvælgelseskriterier som en institution som Sprognævnet kan arbejde med når det gælder den officielle danske retskrivning.

8. Betydningsoplysninger

I RO 2012 er der betydningsoplysninger ved lidt mere end en tredjedel af opslagsordene, nærmere bestemt de opslagsord "som skønnes at kunne give anledning til tvivl hos især de yngste af ordbogens brugere" (RO 2012:13). Betydningsoplysningerne er som hovedregel ganske kortfattede og tjener kun til identifikation af opslagsordene, og de skal således hverken opfattes som udtømmende eller normative: Retskrivningsordbogen er en retskrivningsordbog, ikke en betydningsordbog. Ikke desto mindre er betydningsoplysningerne en af de ændringer i RO 2012 der har mødt størst kritik fra leksikografisk side (se fx Theilgaard 2013:199; Trap-Jensen 2013:15), også fra Sven Tarp, der mener at selvom de mange betydningsoplysninger har nytteværdi for den tilsigtede brugergruppe (altså de yngste brugere af Retskrivningsordbogen), vil de af andre sprogbrugere blive opfattet som "forstyrrende dataoverlæs" (2013b:134). Tarp kritiserer også betydningsoplysningerne for at være tilfældigt distribueret, en kritik der også frem-

sættes af Henrik Lorentzen i Jervelund & Lorentzen (2013:9ff.) og i Rask (2013:89). Endelig udtrykkes der bekymring over om betydningsoplysningerne vil blive opfattet som normative, og der sættes spørgsmålstegn ved om at det i det hele taget er en del af Sprognævnets arbejdsopgaver at lave betydningsoplysninger i en retskrivningsordbog. Således skriver Henrik Lorentzen at det er “kontroversielt når en retskrivningsordbog, der har til formål at formidle normative oplysninger om retstavning, begiver sig ind på det semantiske område” (Jervelund & Lorentzen 2013:10), mens Tarp skriver at det ser ud til at “Sprognævnet er gået ud over det opdrag, som det oprindeligt har fået af Folketinget” (2013b:133). Til denne kritik må det først og fremmest nævnes at Sprognævnet har understreget og fortsat understreger at Retskrivningsordbogen ikke er en betydningsoordbog, og at de betydningsoplysninger der angives i ordbogen, ikke kan bruges som facitliste for ordenes betydning. Derudover er det vores indtryk at sprogbrugerne – som jo er dem ordbogen er til for – er glade for betydningsoplysningerne, og at der ikke er noget der umiddelbart tyder på at Retskrivningsordbogen rent faktisk bliver opfattet som en betydningsoordbog (hvorimod vi ofte oplever at betydningsoordbøgerne bliver opfattet som retskrivningsordbøger).

Kritikken af at betydningsoplysningerne er spredt tilfældigt ud, beror til dels på en misfortolkning af betydningsoplysningernes funktion (Becker-Christensen 2013:19ff.). Således er en betydningsoplysning unødvendig ved vendingen *gråd og tænders gnidsel* (der identificerer ordet *gnidsel*) fordi Retskrivningsordbogens betydningsoplysninger netop kun skal identificere opslagsordene og ikke skal give en udtømmende beskrivelse. På samme måde er det nok for ordidentifikationen at *guppy* defineres som “en fisk”, mens det må være op til betydningsoordbøgerne at angive en mere specifik definition af fiskearten (jf. Becker-Christensen 2013 *ibid.*). Det er netop den sondring der gør at Retskrivningsordbogen *ikke* er en betydningsoordbog og heller ikke skal opfattes som en betydningso-

ordbog, og som gør at vi holder os indenfor det opdrag som vi har fået af Folketinget. Det er dog ganske givet at der er betydningsoplysninger som man kan diskutere rimeligheden af, fx ved sammensætningseksempler som *godsbanegård*, *godsterminal* og *godsbesidder* (jf. Jervelund & Lorentzen 2013:11), ligesom der ganske givet er betydningsoplysninger der enten er for detaljerede eller for korte. Derfor vil vi da også fremover med Christian Becker-Christensens ord “findyrke og skærpe kriterierne for hvilke ord der behøver ordidentifikatorer, og i hvilken form det skal ske” (2013:23).

9. Netudgaven og den løbende opdatering af RO

Tarp opstiller 11 leksikografiske principper som han mener Sprog-nævnet kan følge i det digitale ordbogsarbejde med RO (Tarp 2013a:197). Blandt de 11 punkter nævnes muligheden for at søge på forældede stave- og bøjningsformer samt stavfejl. Som allerede nævnt, er det netop sådanne forbedringer af den digitale RO som vi planlægger at indføre. Vi er desuden enige med Tarp i at bøjningsformer bør vises i deres fuldform i netudgaven af RO. Tarp foreslår også at alle metaleksikografiske forkortelser skrives i deres fuldform. Det mener vi dog ikke er nødvendigt, for de bliver vist i deres fuldform når man kører musen hen over dem. Det gælder også *i sms.*, som Tarp betegner som en ny kryptisk forkortelse vi har indført ad bagevejen (Tarp 2013a:192). Det er nu ikke rigtigt. Den har eksisteret i RO i mere end 25 år, dvs. siden 1986-udgaven af RO.

Fire af de punkter som Tarp nævner, har været drøftet i Sprog-nævnet i løbet af 2013 i forbindelse med udarbejdelsen af strategien for den løbende opdatering af den digitale RO (se Jervelund 2014:3-7). Helt på linje med Tarps forslag er det blevet besluttet at der skal tilføjes nye opslagsord løbende, og dette arbejde er godt i gang. Normændringer (dvs. ændringer af stave-, bøjnings- og

sammensætningsformer eller ændringer i retskrivningsreglerne) vil derimod ikke blive indført i den løbende opdatering, men først efter en årrække, sandsynligvis efter ca. 10 år, og det svarer vist ganske godt til Tarps forventninger på dette område.

Tarp skriver desuden at vi ikke skal slette “gamle” ord som er gledet ud af den trykte ordbog. Det kan vi nu ikke love. Fjernelse af forældede ord er ganske vist ikke en del af den årlige opdatering ifølge strategien, men hvis redaktørerne under redigeringen støder på ord som ikke længere hører til i RO, kan ordene få et særligt forældelsesmærke, og efter 5-10 år regner vi så med at tage en lille portion forældede ord ud af ordbogen. RO skal nemlig ikke udvikle sig til en historisk ordbog, hverken i trykt eller digital form, hvor vi angiver nye retskrivningsændringer i forældede ord. Hvis ikke vi havde slettet det gamle ord *kultusministerium* i RO 2012, ville vi have haft formen *kultusministerie* ved siden af *kultusministerium*, og det virker besynderligt (Jervelund & Lorentzen 2013:8-9).

10. Afslutning

Vi har i denne artikel kommenteret en række af Sven Tarps kritikpunkter, og vi har gjort rede for de valg vi har truffet i arbejdet med RO 2012. I sin artikel giver Tarp også udtryk for at der er en række forbedringer at spore i RO 2012. Han nævner bl.a. at endelserne (især datidsendelser og bestemt form pluralis af substantiver) bliver vist på en mere brugervenlig måde end tidligere (Tarp 2013a:191ff.), og at der er kommet orddelingsangivelser i alle delelige opslagsord.

Som vi har vist her i artiklen, vil vi give Tarp ret i at der stadig er plads til forbedringer på visse områder. Der er bl.a. behov for at tilføje nye opslagsord løbende, hvilket vi er i gang med, der skal arbejdes med kriterierne for hvilke ord der behøver ordidentifikatorer, og den digitale ordbogs søgefaciliteter skal forbedres.

I Dansk Sprognævn er vi en god blanding af erfarne ordbogsredaktører, lingvister og datalingvister, og selvom den digitale fremtid vel er en udfordring for os alle i samfundet, føler vi os ganske godt rustet til at gå den i møde på ordbogsfronten.

Litteratur

Ordbøger

DDO = *Den Danske Ordbog* (2003-2005). Online: <ordnet.dk/ddo> (april 2014).

DDNO = Henning Bergenholtz i samarbejde med Heidi Agerbo Pedersen m.fl.: *Den Danske Netordbog*. <www.ordbogen.com> (april 2014).

Nudansk Ordbog = Politikens Nudansk Ordbog med etymologi. <www.ordbogen.com> (april 2014).

RO 2012 = *Retskrivningsordbogen*. 4. udg. Udgivet af Dansk Sprognævn. Online: <www.dsn.dk/ro> (april 2014).

SAOL = *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket* (2006). 13 uppl. <http://www.svenskaakademien.se/svenska_spraket/svenska_akademiens_ordlista/saol_pa_natet/ordlista> (april 2014).

Anden litteratur

Becker-Christensen, Christian (2013): Betydningsangivelser i Retskrivningsordbogen 2012 – replik til Pingpong om Retskrivningsordbogen 2012, LEDA-Nyt nr. 55, marts 2013. I: *LEDA-Nyt nr. 56*, december 2013, 18-24.

Bergenholtz, Henning & Christina Bøgelund (2002): Hvor præskriptiv er en deskriptiv ordbog? Hvor deskriptiv er en præskriptiv ordbog? I: *LexicoNordica* 9, 79-108.

- Galberg Jacobsen, Henrik (1999): Ud med dobbeltformerne? I: *Mål og Mæle*, 22. årgang, nr. 1, 4-10.
- Galberg Jacobsen, Henrik (2010): *Ret og skrift. Officiel dansk retskrivning 1739-2005*. Bind 1-2. Dansk Sprognævns skrifter 42. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Hansen, Erik (1997): Høj(t)taler. I: *Nyt fra Sprognævnet* 1997/1, 11-12.
- Hansen, Erik (2000): Normering og sprognævn. I: Anne Holmen & J. Normann Jørgensen (red.): *Sprogs status i Danmark år 2011*. Københavnerstudier i tosprogethed 32. Danmarks pædagogiske Universitet, 7-20.
- Jervelund, Anita Ågerup (2007): *Sådan staver vi – om ortografi og stavfejl*. Dansk lærerforeningens Forlag og Dansk Sprognævn.
- Jervelund, Anita Ågerup & Henrik Lorentzen (2013): Pingpong om Retskrivningsordbogen 2012. I: *LEDA-Nyt nr. 55*, marts 2013, 6-15.
- Jervelund, Anita Ågerup (2014): 100 nye ord om året – tilføjelse af nye ord i RO. I: *Nyt fra Sprognævnet* 2014/2, 3-7.
- Nørby Jensen, Jørgen (2006): Bindestrøg eller ej? Om skrivemåden af nogle engelske låneord. I: Anita Ågerup Jervelund, Marianne Rathje & Jørgen Schack (red.): *Vi skriver dig til. Festskrift til Vibeke Sandersen i anledning af 70-års-dagen*. Dansk Sprognævns skrifter 36. Dansk Sprognævn 2006, 127-144.
- Nørby Jensen, Jørgen (2013): Ændrede staveformer og ordformer i Retskrivningsordbogen 2012. I: *Nyt fra Sprognævnet* 2013/1, 13-17.
- Rask, Kirsten (2013): Anmeldelse. RO – Rettidig omhu? I: *NyS* 44, 81-92.
- Schack, Jørgen (2009): Skal vi have former af typen *gymnasie* i Retskrivningsordbogen? I: *Nyt fra Sprognævnet* 2009/4, 20-23.
- Tarp, Sven (2002): Kritiske bemærkninger til den officielle danske retskrivningsordbog. I: *LexicoNordica* 9, 195-208.

- Tarp, Sven (2013a): Retskrivningsordbog på godt og ondt. I: *LexicoNordica* 20, 185-200.
- Tarp, Sven (2013b): Retskrivningsordbog mellem to stole. I: *Hermes* 50, 127-144.
- Theilgaard, Liisa (2013): Anmeldelse. Retskrivningsordbogen, 4. udgave, 2012. I: *Danske Studier* 2013, 197-202.
- Trap-Jensen, Lars (2013): Retskrivningsordbogen 2012 – en bedre ordbog? I: *Mål og Mæle*, 35. årgang, nr. 1, 9-16.

Margrethe Heidemann
Andersen
seniorforsker
Dansk Sprognævn
Worsaaesvej 19, 4.
DK-1972 Frederiksberg C
heidemann@dsn.dk

Jørgen Nørby Jensen
informationsmedarbejder
Dansk Sprognævn
Worsaaesvej 19, 4.
DK-1972 Frederiksberg C
jn.jensen@dsn.dk

Anita Ågerup Jervelund
seniorkonsulent
Dansk Sprognævn
Worsaaesvej 19, 4.
DK-1972 Frederiksberg C
aagerup@dsn.dk

Detta nummer av LexicoNordica har stora ordböcker i Norden som huvudtema. I numret uppmärksammas och diskuteras ett flertal moderna och äldre verk. Ordböckerna kan betraktas som stora genom att de exempelvis har stark ställning bland användarna, är banbrytande i något avseende eller spelat en viktig roll i samband med nordiska länders nationsbygge.

Utöver de inledande tematiska bidragen innehåller tidskriften också flera icke-tematiska bidrag, ett antal recensioner av lexikografiska produkter och metalexikografiska verk samt meddelanden från Nordiska föreningen för lexikografis styrelse.

Arbeten som önskas recenserade skickas eller anmäls till tidskriftens huvudredaktörer eller till någon av medlemmarna i redaktionskommittén.

LexicoNordica
Utgiven av
Nordiska föreningen för lexikografi (NFL)
Trycks med stöd av
Nordplus Nordiska språk

Tidskriften kommer ut varje år i november
och skickas till NFL:s medlemmar.
För icke-medlemmar är priset NOK 250.

Tidskriften kan beställas från:
NFL/Rikke Hauge
Språkrådet
Postboks 8107 Dep
NO-0032 Oslo
Tel. +47 95 88 38 20
E-post: rikke.hauge@sprakradet.no

- 1 · 1994 Nordiske ordbøger i et samfundsperspektiv
- 2 · 1995 Grammatik i bilingvale nordiske ordbøger
- 3 · 1996 Korpusbaseret leksikografi i Norden
- 4 · 1997 Ordbøger over små sprog i Norden
- 5 · 1998 Fagleksikografi i Norden
- 6 · 1999 Indvandrerordbøger i Norden
- 7 · 2000 Nordiske leksikografiske traditioner
- 8 · 2001 Ordbøger mellem de nordiske sprog
- 9 · 2002 Sprognormering i nordiske ordbøger
- 10 · 2003 Ordbogskritik i Norden
- 11 · 2004 Bilingval leksikografi i Norden
- 12 · 2005 Elektroniske ordbøger i Norden
- 13 · 2006 Historiske ordbøger i Norden
- 14 · 2007 Leksika og encyklopædier i Norden
- 15 · 2008 Ordbogsbrug i Norden
- 16 · 2009 Ordforbindelser i nordiske ordbøger
- 17 · 2010 Leksikografi og sprogteknologi i Norden
- 18 · 2011 Onomasiologiske ordbøger i Norden
- 19 · 2012 Betydningsbeskrivelser i nordiske ordbøger
- 20 · 2013 Leksikografi og lingvistik i Norden